

Niet verbeterd, maar verbitterd

Het Interneringskamp Vught van oktober 1944 tot mei 1945¹

Jeroen van den Eijnde

1 Van concentratiekamp naar interneringskamp

1.1 Nieuwe bewoners voor het kamp

De bevrijding van Vught werd door veel mensen met vreugde en opluchting begroet. Niet iedereen was echter opgetogen. Voor degenen die zich tijdens de bezetting hadden verbonden met de bezetter zat er niets anders op dan te vluchten of gelaten de wraak van de bevolking af te wachten. Al op de dag van de bevrijding werd ook in Vught de jacht geopend. Zo noteerde de Vughtse tandarts Van der Heijde op 27 oktober in zijn dagboek: *Ondertussen begint de politie de overgebleven NSB-ers² en Deutschfreundlichen op te pikken. De buit is nog meer dan groot, veel kerels waar je het niet van zou hebben verwacht. Een pracht collectie steeds weer met hoera aan het politiebureau begroet en daarna overgebracht naar het 'kamp', dat gelukkig intact is gebleven.*³

In snel tempo werden de lege barakken van het voormalige concentratiekamp nu gevuld met duizenden collaborateurs (én van collaboratie verdachten – een wezenlijk verschil, zoals nog zal blijken ...) die in de omgeving massaal werden opgepakt. Hier zou het grootste Interneringskamp voor collaborateurs in het bevrijde Zuiden worden ingericht en nog jaren in functie blijven.

Op 7 november 1944 berichtte *Het Parool*: *Met ontroering zal men overal in ons land kennis genomen hebben van het bericht dat Engelsche troepen het Brabantsche dorpje Vught en het daar in de omgeving in de bosschen gelegen Duitsche concentratiekamp bezet hebben. Over de nieuwe bewoners van het kamp schreef de krant: Het is een geluk voor deze lieden, dat zij thans de gevangenen zijn van een beschaafd volk. Anders zouden zij thans eenzelfde lot gekregen hebben, als zij indertijd aan tienduizenden Nederlanders hebben opgelegd. Een maand later wijdde het in 's-Hertogenbosch en omgeving verschijnende *De Vrije Pers* eveneens een artikel aan het kamp te Vught. Hoog werd opgegeven over de in korte tijd bereikte organisatiegraad in het kamp. Een weergave waarop wel wat af te dingen valt. Ook werd gefilosofeerd over wat er eigenlijk verder met het kamp zou moeten gebeuren: *Er wordt gesproken (...) om er een pelgrimsoord van te maken waar het volk van Nederland in den geest zal herdenken de zware offers, die hier voor de toekomst van land en volk zijn gebracht. Er wordt gedacht aan sanatoria, aan openluchtgevangnissen, aan industrieën. Het zijn plannen, het zijn losse gedachten. Maar wat ook de bestemming zij – ook in zijn huidige exploitatie – steeds zal men indachtig moeten zijn, dat het nimmer de wensch van ons volk zal zijn dat hier duitse toestanden worden geschapen.*⁴*

Toch duidde, ook toen al, veel op een situatie die inderdaad niet eens zo ver leek af te staan van de zo verfoeide 'duitsche toestanden': *Ik kreeg onlangs een vriend over uit het zuiden. Hij had enige tijd een functie gehad in een van onze beruchtste concentratiekampen, dat sinds de bevrijding van het zuiden wel andere bewoners en bewakers had gekregen, maar overigens niet van bestemming was veranderd. Hij deed er smeulige verhalen over; de commandant was vrijwel avond aan avond dronken en hield feesten, die opgeluisterd werden door vrouwelijke gevangenen; de hygiënische toestanden waren zo slecht als maar denkbaar is; de gevangenen stonden aan misselijke pesterijen en walgelijke grappen bloot. Toen hij het zat te vertellen, dacht ik dat hij het had over de periode voor de bevrijding, maar dat bleek een vergissing. Ik was eerlijk gezegd een beetje verontwaardigd, maar m'n Brabantse vriend wees me erop dat men tegen NSB'ers alles mag doen, omdat zij alles tegen ons hebben gedaan.*⁵

1.2 Geen plaats meer in een naoorlogse samenleving

Na de bevrijding was de houding ten opzichte van degenen die zich op wat voor manier dan ook met de bezettende macht hadden verbonden, logischerwijs weinig begripvol. Dat gold met name voor de houding ten opzichte van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB), die al vóór de bezetting gekoppeld werd aan het begrip 'verraad'. In een toespraak voor Radio Oranje op 10 mei 1941, precies één jaar na de Duitse inval, zette koningin Wilhelmina de toon door te spreken van een ... *handvol landverraders, waarvoor in een bevrijd Nederland geen plaats zal zijn.*

Naarmate de oorlogskansen keerden, werd het voor de in Londen verblijvende regering steeds duidelijker dat het niet alleen bij een scherpe veroordeling kon blijven. De daadwerkelijke vervolging en berechting moest worden voorbereid. Eveneens was duidelijk geworden dat het beslist geen 'handvol' landverraders was waarmee na de oorlog afgerekend moest worden. Tegelijk groeide het besef dat voorkomen moest worden dat haatgevoelens tegenover de collaborateurs zich zouden ontladen in een massale, gewelddadige afrekening.

Aanvullend nieuw recht was noodzakelijk. De doodstraf werd weer ingevoerd. Diverse regelingen werden voorbereid, die samen de 'bijzondere rechtspleging' en de 'zuivering' vormden. Bijzondere Gerechtshoven zouden zich buigen over de ernstiger gevallen van collaboratie. Een Bijzondere Raad van Cassatie zou de gratieverzoeken behandelen. Tribunalen, die zouden bestaan uit vakjuristen en burgers, moesten zich gaan bezighouden met de lichtere gevallen.⁶ Het als overgangsgezag in te richten Militair Gezag (MG)⁷ zou worden belast met de inrichting van de nodige interneringskampen.

1.3 De arrestatiepraktijk in het bevrijde Zuiden en in Vught

De tegenstelling tussen 'goed' en 'fout' bereikte in de periode direct na de bevrijding een hoogtepunt. Duizenden collaborateurs hadden de komst van de geallieerden niet afgewacht. Duizenden achterblijvers, meestal de 'lichtere' gevallen, wachtten gelaten op de reactie van hun feestvierende plaatsgenoten. De arrestaties verliepen vaak zeer chaotisch en hierbij kwamen tal van misstanden voor. Tot moordpartijen

en een massale afrekening, een 'Bijltjesdag' zoals in Frankrijk, kwam het niet. Snel en effectief ingrijpen ten opzichte van de collaborateurs was in de bevrijde gebieden in Zuid-Nederland vereist, ook om het gevoel van veiligheid te vergroten.

Intussen spitte zich in bevrijd Nederland het conflict over de bevoegdheid tot arresteren toe. Aanvankelijk bleken MG en politie nauwelijks toegerust om de arrestaties in de hand te houden. Op verzoek van de geallieerde legerleiding werden daarop de Binnenlandse Strijdkrachten (BS)⁸ officieel ingeschakeld bij de aanhoudingen. Nadat MG en voormalig verzet/BS lange tijd naast elkaar hadden gewerkt werd uiteindelijk een compromis bereikt. Op 14 december 1944 werd ondermeer bepaald dat de uiteindelijke zeggenschap over de arrestaties kwam te liggen bij het Militair Gezag.⁹

Voordat de bevoegde instanties in het Zuiden de arrestatie van collaborateurs op zich konden nemen, kwam het op allerlei plaatsen al tot spontane arrestaties. Voormalige illegale groepen arresteerden vrijwel iedereen die maar als 'fout' bekend stond of als zodanig bekend werd gemaakt. In diverse plaatsen werden huizen van collaborateurs geplunderd. Pogingen van de plaatselijke autoriteiten om enigszins orde op zaken te stellen, werden steevast bemoeilijkt. De uit de illegaliteit voortgekomen groepen verzetten zich met succes tegen hun uitschakeling bij de arrestaties. Daarnaast bleek er tussen de voormalige illegale groepen vaak sprake te zijn van onderlinge naijver.

Menige burenruzie, familievete of zakelijke onenigheid werd in deze chaotische dagen afgewikkeld door de andere partij te beschuldigen van een 'deutschfreundliche' houding. Lang niet in alle gevallen werd dit tijdig ontdekt en weer ongedaan gemaakt. Dit alles deed de Vughtse politie-inspecteur Offermans verzuchten: *Groot is het aantal personen, dat bij het publiek 'onder de verdenking van verdacht zijn' staat. Tallooze roddelpraatjes doen de ronde en doet men ieders zin, dan verhuist heel Nederland binnen den kortst mogelijken tijd achter het prikkeldraad. Een eenmaal rond een bepaalde persoon opgeworpen verdenking, wordt gretig door de massa overgenomen en men vraagt reeds om interneering, voordat concrete feiten bekend zijn geworden. Niet zelden blijken hieraan echter persoonlijke antipathie-gevoelens ten grondslag te liggen, die vaak spoedig tot volkswil gepromoveerd zijn.*¹⁰

Door de gebrekkige voorbereiding konden de vrijwilligers die zich massaal aanmeldden voor de Ordedienst (OD)¹¹ en de BS niet voldoende op hun achtergrond worden onderzocht. Vaak misten zij de bij de politie wél aanwezige scholing en ervaring die eigenlijk vereist waren voor een ordelijke en efficiënte arrestatie en internering van verdachten. Ook konden zich elementen met een minder positief verleden naar voren schuiven. Wie zich in 's-Hertogenbosch wilde aanmelden voor de Stoottroepen (de gevechtsformaties) of Bewakingstroepen (die zouden worden belast met arrestatie en bewaking van collaborateurs) van de BS, moest verschijnen voor twee tafeltjes. Aan het ene tafeltje werd gevraagd: *Bent U een goed Nederlander?* Na het antwoord: *Ja, mijnheer, ik ben een goed Nederlander*, werd de kandidaat naar het tweede tafeltje verwezen, waar hij zijn oranje band in ontvangst kon nemen.¹² Een en ander leidde spoedig tot een zorgwekkend slechte naam van de BS bij het grote publiek. In dit verband sprak men wel van 'De (O)ranje (D)ieven', de 'WA-van de prins' of de 'Witte Terreur', hetgeen volgens minister-president Gerbrandy nog de minst erge van de reeds gangbare termen waren.¹³

In Vught werd direct na de bevrijding een afdeling van de Politieke Recherche geformeerd, die werd belast met het opsporen en arresteren van in Vught woonachtige collaborateurs. Later werden hier, met duidelijke tegenzin van de plaatselijke politie, twee burgerpersonen aan toegevoegd *die zich noemden chercheurs van het MG*. Daar werd nog enigszins verongelijkt aan toegevoegd dat deze figuren *geen van beiden beëdigd (waren) als opsporingsambtenaar*.¹⁴ Toch werd de politie ook in Vught lang niet algemeen als volledig gezuiverd en dus 'goed' beschouwd. Men stelde zelf vast: *Uiteraard werkt het evenwel voor de politie in het algemeen deprimeerend, dat zij nog immer door een niet onbelangrijk deel der bevolking gewantrouwd wordt ....*¹⁵ Nog op 4 maart 1945 zou een pamflet op de deur van de St.-Petruskerk vragen *Waarom is het gehele politiekorps niet in het kamp opgesloten?*

In november 1944 arresteerde de Politieke Recherche in Vught zelf ruim 100 personen. Begin 1945 zaten in totaal 60 vrouwen en 53 mannen uit Vught in het Interneringskamp. In maart 1945 werd het totaal aantal Vughtenaren in het kamp op ongeveer 150 geschat.¹⁶

Hoeveel mensen er in het bevrijde Zuiden in totaal zijn gearresteerd en geïnterneerd, is niet met zekerheid te zeggen. De administratie was meestal zeer onzorgvuldig. Vaak ontbraken alle gegevens over de verblijfplaatsen van de geïnterneerden. In het eindverslag van het MG is slechts vermeld, dat zich in de winter van 1944-1945 in de 'kleine kampen' in het Zuiden ongeveer 15.000 gedetineerden bevonden. De schattingen van het werkelijke aantal geïnterneerden in het bevrijde Zuiden variëren tussen de 20.000 en 25.000. De gearresteerde collaborateurs werden vaak eerst in scholen, politiebureaus en andere tijdelijke opvanglokalen verzameld. Van daar werden zij overgebracht naar al even haastig geïmproviseerde, grotere interneringskampen. Het Militair Gezag ontdekte telkens nieuwe kampen, zodat het wel leek of elk dorp over zijn eigen interneringskamp beschikte.

2 Kamp Vught weer volop in bedrijf

2.1 'Het concentratiekamp spelen ligt den Nederlander niet'¹⁷

Vanaf 15 november 1944 trad in Interneringskamp Vught de door het Militair Gezag benoemde Nijmegenaar G. Niemeijer als commandant op. Deze had op dat moment enige weken ervaring als commandant van het kamp te Reusel. In Vught trof Niemeijer volgens eigen zeggen ... *de meest grote rotzooi, die ik ooit in mijn leven heb gezien*.¹⁸ Hij slaagde er niet in om snel orde op zaken te stellen. Eind november 1944 werd hij in afwachting van een nader onderzoek alweer uit zijn functie ontheven.¹⁹ Men zag hem, in ieder geval in Vught, niet meer terug.

Als waarnemend commandant werd nu L.B. Mennes benoemd. Mennes kwam tot de voor zijn voorganger niet ongunstige conclusie, dat de organisatie die hij in het kamp aantrof *uitstekend voldeed*. De samenwerking met de geallieerde commandant Lt. Colonel F.L. Price verliep goed. Als voornaamste problemen signaleerde de nieuwe commandant een tekort aan personeel en te weinig ruimte in

het kamp. Daarnaast was aan vrijwel alles gebrek. De post en pakketpostdienst functioneerde niet. Veel gevangenen kwamen zonder eigen bezittingen aan. De electriciteits- en watervoorziening was zeer onregelmatig. Tussen 17.00 uur en 24.00 uur was er helemaal geen water. Ook was er onvoldoende eetgerei en waren er onvoldoende dekens. Hoewel volgens hem de problemen groot waren en er inderdaad af en toe fouten werden gemaakt, rapporteerde Mennes dat geen geloof gehecht moest worden aan de sterke verhalen die op dat moment de ronde deden over 'Vught'.²⁰

Ook Mennes zou niet ontkomen aan kritiek op zijn functioneren. In een rapport uit februari 1945 concludeerden vijf kampfunctionarissen, dat de *slappe, apathische en willoze houding* van de kampcommandant maakte dat allerlei incapabele, onbeschaafde figuren zich naar voren konden dringen.²¹ Een door de Gemeenschap Oud-Illegale Werkers Nederland (GOIWN) ingestelde kampcommissie protesteerde begin maart 1945 tegen de misstanden in kamp Vught.²² Hieronder verstond men ondermeer: de omgang met vrouwelijke gedetineerden, de *slechte houding* van de Binnenlandse Strijdkrachten en de ongeschiktheid van menige BS'er voor de moeilijke bewakingstaak, de bloeiende zwarte handel, de veelvuldige diefstallen, de overdadige feestjes en de geringe hoeveelheid beschikbaar werk. Geconstateerd werd tevens dat helemaal niets werd gedaan aan de 'heropvoeding' van de gevangenen. Eén van deze gevangenen zou zelfs in zijn barak een voordracht hebben kunnen houden over 'De positie van het jodendom in de wereld'. Tenslotte wees de commissie op de vele mensonwaardige straffen die in het kamp werden uitgedeeld. In juli 1945 leverde de GOIWN-kampcommissie opnieuw flinke kritiek.²³ Bovenal kreeg de kampleiding nu het verwijt op geen enkele manier aan een werkelijk 'heropvoeding' van de geïnterneerden te werken. Er werden ook voorstellen tot daadwerkelijke verbetering gedaan. Kleine snelwerkende commissies zouden – met hulp en voorlichting van de oud-illegale werkers – de geïnterneerden moeten splitsen in groepen. Deze moesten, totaal van elkaar gescheiden, verschillend behandeld worden al naar gelang de zwaarte van hun beschuldiging. Enkele terzake kundigen zouden tenslotte enige van de belangrijkste beschuldigingen moeten onderzoeken.

Voorlopig veranderde er echter weinig tot niets.

2.2 Duitse burgers en Canadese militairen

Begin november 1944 schreef de militair commissaris van Noord-Brabant, Ir. J.B.G.M. Ridder De van der Schueren, dat het in de bedoeling lag om in kamp Vught 7500 *refusé's* (hier wordt waarschijnlijk bedoeld op de Duitse evacués die toen nog moesten arriveren) en een zelfde aantal politieke gevangenen op te nemen.²⁴ Het Militair Gezag kon de kampaccommodatie in Vught namelijk niet naar eigen believen gebruiken. De Canadezen beschouwden het kamp als oorlogsbuit en gebruikten ongeveer de helft als timmerwerkplaats, reparatiewerkplaats voor tanks, en om er hun disciplinair gestrafte militairen onder te brengen. De beschikbare ruimte werd nog verder beperkt toen vanaf half november ongeveer 6000 Duitse burgers uit het aan de Nederlandse grens gesitueerde Selfkantgebied naar Vught werden geëvacueerd.²⁵

Half december 1944 telde het 'bewaringskamp' Vught ongeveer 4814

gedetineerden. Daarmee leek de capaciteitsgrens wel zo'n beetje bereikt. Op 20 december moest men al een transport van ongeveer 350 man uit Eindhoven terugzenden wegens gebrek aan voldoende voedsel en ligplaatsen. Sommige barakken waren zwaar overbevolkt. Op 24 december kreeg de kampleiding het bericht dat op korte termijn ongeveer 4000 arrestanten zouden moeten worden opgenomen. Dat was onmogelijk, zo schreef de commandant. Wel dacht hij binnen 16 dagen plaats te hebben voor nog 2000 gevangenen. De Duitse evacués moesten echter snel weg! Eind januari 1945 werd het aantal Duitse geëvacueerden per barak verhoogd, om zo meer gedetineerden te kunnen herbergen. Meteen daarna schoot het gedetineerdental inderdaad weer omhoog om op te lopen tot 6166 op 10 maart 1945.²⁶

De aanwezigheid van de Duitse burger-evacués in kamp Vught bleef het MG een doorn in het oog. Hiertegen protesteerde de militaire commissaris van het district Den Bosch, C. Thomas, op 24 januari 1945 in *de meest scherpe bewoordingen*.²⁷ Ondermeer omdat gevreesd werd dat de aanwezigheid van duizenden Duitsers op een plaats zo dicht bij de frontlinie, grote gevaren inhield. Zij waren immers *opgesloten met de meest gevaarlijke Nederlanders die, tenminste met hun sympathie, volkomen aan de zijde van onze vijanden stonden*. Welke deze gevaren waren, zou ondermeer blijken uit een in het kamp gevonden plan getiteld 'Wat te doen bij een bevrijdingsaanval der Duitsers op het kamp Vught'. De militair commissaris had nog meer bedenkingen. Zo vond hij dat de Duitse burgers in ruimten waren ondergebracht die uit politieel oogpunt *iedere zekerheid en veiligheid* misten. Daarnaast waren de medische en hygiënische omstandigheden slecht, ontbrak het aan mogelijkheden om hierin verbetering te brengen, waren ook de energie- en bewakingskosten onnodig hoog en veroorzaakte hun aanwezigheid tenslotte ruimtegebrek bij het interneringskamp. Daarom werd gesuggereerd de Duitsers opnieuw te verplaatsen, maar dan naar België of Frankrijk.²⁸ Het waren voorlopig de geallieerden zelf, die de repatriëring van deze mensen tegenhielden. Het zou nog tot mei 1945 duren voordat zij allemaal waren teruggebracht naar hun woonplaatsen.

Tussen de Canadezen en de Nederlandse functionarissen van BS en MG boterde het in interneringskamp Vught lang niet altijd. Met betrekking tot de bewakingstaken zou er zelfs sprake zijn geweest van een ware 'strijd'. De Nederlanders vonden dat de Canadezen wat al te zeer de neiging vertoonden hun de wet voor te schrijven.²⁹

2.3 De kampbewaking

De door de BS geformeerde bewakingstroepen stonden voor een zeer moeilijke taak. Zij ontbeerden meestal elke vorm van scholing op dit gebied. Het ontbrak hen daarnaast aan voldoende behuizing, voedsel en brandstof. Aanvankelijk had de BS in Vught (toen 40 man sterk) voor de bewakingstaken de beschikking over slechts zes geweren, waarvan twee zonder bijpassende munitie. Later kwam hierin enige verbetering doordat bij de Marechaussee tien geweren extra konden worden geleend. Daarbij kwam dat veel leden van de bewakingstroepen zich helemaal niet bezorgd voelden om het welzijn van wat in hun ogen alleen maar 'landverraders' waren. Tenslotte vond in alle interneringskampen onder de staf en bewaking na verloop van tijd schifting plaats. Degenen die de wantoestanden niet konden

verdragen, namen simpelweg ontslag. De kwaliteit en het morele gehalte van de resterende bewakingseenheden werd er niet beter op. Zo moesten in Vught al twee dagen na aankomst van het eerste bewakingsdetachement van de BS de twee groepscommandanten worden ontslagen wegens diefstal van vrouwenkleding. Veel van de leden van de aanwezige bewakingstroepen leverden op dat moment problemen op wegens het voortdurend aanknopen van *vriendschappelijke betrekkingen met de alhier geïnterneerde Duitse vrouwen: De enkele frisse, principieele kerels, die met idealen bezielde in de bewakingstroepen zijn getreden, worden steeds meer ontnuchterd en schamen zich voor de gedetineerden en Canadeezen.*³⁰

Het aantal bewakers werd gestaag uitgebreid tot er een uit 120 man bestaande 'Gezagscompagnie' van de BS aanwezig was. Deze werd begin februari 1945 nog eens aangevuld met een 2e Gezagscompagnie van 154 man. Nóg was dit in de ogen van commandant Mennes niet voldoende: *Er is geen stroom beschikbaar voor draad en schijnwerpers, er zijn geen manschappen beschikbaar voor bezetting der torens, er is geen gevangenskleding; er is alleen een groepje goedwillende, ongetrainde jongelui (na aftrek van kader, corveërs, koks e.d. ong. 100) die men een uniform heeft gegeven en die 12000 mensen dag en nacht moeten bewaken.*³¹ In zijn laatste rapportage van 19 mei 1945 voorspelde Mennes dat er voor de bewaking zeker drie gezagscompagnieën nodig zouden zijn. Deze moesten bij voorkeur bestaan uit mensen uit de noordelijke provincies want: *De Brabantsche soldaat is veel te gemoedelijk en heeft te veel familiebanden, vrienden en kennissen onder deze gevangenen om ooit met succes afstand te kunnen bewaren.*³²

2.4 Het kampregime

Het regime in de interneringskampen was streng; daarop vormde Vught zeker geen uitzondering. Luidkeels lachen, zingen of fluiten tijdens het werk was verboden, evenals roken of het ongevraagd aanspreken van kamppersoneel. Wanneer een gedetineerde de vlag of een ambtenaar passeerde, moest hij deze groeten. Het zelfbestuur door gedetineerden was uit het Duitse kampensysteem overgenomen. Er kwamen een kamphoofd en barakken- en zaalhoofden. De gevangenenleiding maakte vaak misbruik van haar macht. Corruptie vierde hoogtij. Men moest tot de 'Club' of 'Partij' behoren om een redelijk baantje in de wacht te kunnen slepen. Volgens de Vughtse dominee M.C. van Wijhe,³³ lid van de GOIWN-kampcommissie en auteur van een zeer kritische brochure, bestond die 'Club' uit echte, felle NSB'ers, die zelfs *het eigenlijke kamp besturen*. Diefstal uit bijvoorbeeld de keuken – door zowel geïnterneerden als kamppersoneel – nam op den duur zulke vormen aan dat de geïnterneerden lang niet toekwamen aan het hun op papier toebedeelde aantal calorieën. Ook onderling werd er veel gestolen. De zwarte handel bloeide. Voor het overbrengen van brieven en boodschappen moest flink betaald worden, evenals voor het verkrijgen van sigaretten. Een interne recherche, bestaande uit gedetineerden onder leiding van een wachtmeester van de marechaussee, probeerde dit enigszins tegen te gaan. Men had hieraan de handen vol.

Er kon geput worden uit een uitgebreid arsenaal aan tuchtmaatregelen. Zo konden onthoudingen worden opgelegd (van bezoek, lectuur, alle beweging in de openlucht) en strafmaatregelen worden toegepast als het opsluiten in een volstrekt

donkere strafcel, *gewone opsluiting in boeien*, het verrichten van zware arbeid en het houden van strafoefeningen. De geïnterneerden waren in de kampen, zeker in de beginperiode, *machteloos en rechteloos*. Een en ander leidde ertoe ... *dat vooral in de eerste tijd na de bevrijding, de regiems in de kampen niet overeenkwamen met de beschrijving, die de officiële regeling ervan gaf.*³⁴ De belangrijkste reden lijkt overigens dat het kamppersoneel over het algemeen zeer vijandig stond tegenover deze collaborateurs en hen *nog erger haatte dan de Duitsers*. Het beledigen, vernederen en mishandelen van gevangenen was een uitlaatklep voor haat en frustratie. Van de periode vóór mei 1945 zijn diverse rospartijen bekend.

Zeer slecht hadden het in Vught de zogenaamde 'wapendragers', die tijdens de bezetting een Duits uniform hadden gedragen. In Vught zaten ongeveer 300 Nederlandse leden van de Waffen-SS. Overdag werden zij – gekleed in de gestreepte gevangenenkleding van de vroegere concentratiekampgevangenen – ondergebracht in een van getraliede ramen voorziene barak. 's Avonds werden zij opgesloten in de beruchte bunkergevangenis op het terrein. In februari 1945 werden deze gevangenen naar een andere barak overgebracht. Dominee Van Wijhe beschreef hoe deze barak voor de 'zware jongens' een broeinest van politieke agitatie zou zijn: *Hier is stoel noch tafel. De maaltijden worden genuttigd, liggende op de betonnen vloer. Ten tijde der eerste bewakers mochten deze mensen niet buiten komen, zelfs niet gelucht worden. Ze mochten niet lezen. Ze stonden, hingen, lagen de gehele dag in de barak en voerden niets uit.(...) Toen er herhaalde malen op aangedrongen werd door een soc. verzorgster deze mensen zitplaatsen en tafels te geven, werd (...) geantwoord: 'deze mensen hebben geen zitplaatsen nodig, als straks de uitspraak komt, dan kunnen ze "zitten"!'.*³⁵

Tegenover dergelijke meldingen stonden ook berichten die duiden op een te los regime. Zo meldde zich eens een dame bij de politie met de klacht, dat zij had gezien hoe buiten het kamp werkende gevangenen pakjes aangereikt kregen. Ook kwam het volgens deze rapporterende agent voor dat sigaretten door de afrastering naar de gevangenen werden gegooid. Een en ander was voor het publiek *zeer ergerlijk.*³⁶

3 Dagelijks leven in het kamp

3.1 Leefomstandigheden

Bij een beschrijving van de leefomstandigheden van de gedetineerden in het interneringskamp Vught moeten we niet uit het oog verliezen, dat die omstandigheden ook buiten het kamp zeer moeilijk waren. Allerlei voorzieningen functioneerden onvoldoende en ook de 'vrije' bevolking moest het met weinig levensmiddelen stellen. Anderzijds kostte het verzamelen van voldoende voorraden des te meer moeite omdat vrijwel iedereen vond dat de geïnterneerden nu maar eens een 'koekje van eigen deeg' moesten krijgen. Hierdoor was zeker in de beginperiode het kampvoedsel onvoldoende. De gedetineerden kregen 's morgens en 's middags een klein stukje brood met een kluitje margarine. Het avondeten bestond uit driekwart liter van een als 'slechte soep' gekwalificeerde stampot. Deze omstandigheden leidden ertoe dat 'eten' hét onderwerp van gesprek werd in het

kamp. Eetgerei was er in het begin helemaal niet. In plaats van een vork en lepel werd gebruik gemaakt van stukjes hout, glas of zelfs tandenborstels en haarkammen.

De Canadezen bevorderden dat vóór januari 1945 houten britsen en dekens beschikbaar kwamen. Toch zouden er medio januari nog 700 gevangenen zonder deken zijn geweest die dan maar onder een oude matras sliepen. Bijna een vierde van de gevangenen beschikte op dat moment nog niet over een bord of eetschaal, bijna de helft had nog geen drinkbeker, ruim een derde deel bezat geen vork en ruim een kwart moest het zonder lepel stellen.³⁷

De tewerkstelling in het kamp vormde eind 1944 een groot probleem. Niet dat er helemaal niets viel te doen. Zo werkten de plantsoenen- en vuilophaaldienst op volle kracht. Ook moesten gedetineerden werkloodsen ombouwen tot woonbarakken. Tevens werden een strafbarak, een kerk en een kliniek ingericht. Tenslotte werd veel personeel gevraagd in de keuken, het magazijn, het badhuis en de wasinrichting. Al met al was er toch niet voldoende werk voor iedereen, met als gevolg dat velen maar wat zaten te niksen.

3.2 Het 'morele leed' van de gevangenen

*Bij aankomst waren de meesten zeer down, daarna verviel men in apathie, maar langzamerhand wordt men opstandig, ook, of liever speciaal de betere elementen onder hen, noteerde kampcommandant Mennes waarschuwend op 3 april 1945 over de geestesgesteldheid van de binnengebrachte geïnterneerden.³⁸ De meesten waren moedeloos en futloos door de onzekerheid over het lot van familieleden en vooral kinderen. Tegelijk was, aldus dominee Van Wijhe, het aantal echtscheidingsaanvragen groot: ... vele vrouwen en moeders hebben zich met geallieerden verbonden omdat zij zich met de schamele steun niet bedruipen kunnen.³⁹ Het meest kwellende vraagstuk voor de geïnterneerden bleek in het begin echter dat zij vaak maanden achter prikkeldraad zaten zonder enige aanklacht of vorm van proces, zonder enig verhoor of enige zekerheid over de duur van de gevangenschap. Daarbij kwam voor velen het gevoel op onrechtvaardige gronden te worden vastgehouden. Tenslotte was er het besef, alleen al vanwege het verblijf in het interneringskamp Vught door allerlei mensen geminacht en veracht te worden: *In het kamp der Duitschers was het weten, hoe men daarbuiten er over dacht, een steun. Hier is het integendeel een zware en voor velen ondraaglijke last.*⁴⁰ Arnold Meijer, de Nationaal Front-leider die op 8 december naar kamp Vught was overgebracht, vatte dit alles samen als het 'morele leed' van de gevangenen. Hij schetste ook een treffend beeld van de malaise waaraan veel gevangenen ten prooi vielen. Men ... *bedelt en schooit waar men slechts 1/2 procent kans heeft; zoekt en graait als straathonden in vuilnishopen en men likt ketels en pannen uit, kortom degenereert, men takelt af. Men is slordig, smerig. En langzamerhand wordt men onhebbelijk, onbeschaafd en onbeschoft.*⁴¹*

Dominee Van Wijhe zag in deze situatie nog een ander gevaar. Duizenden mensen van diverse pluimage zaten in het kamp en konden elkaar 'politiek besmetten' zonder dat werd ingegrepen. Begin juli 1945 zou een gedetineerde zijn medegevangenen hebben vermaakt met een lezing over het bordeelwezen in Japan, hetgeen Van Wijhe ernstig deed twijfelen aan de heropvoeding die hij voor de

geïnterneerden zo noodzakelijk achtte.⁴² Hier stond weinig verheffends tegenover. Aanvankelijk mocht er helemaal niets gelezen worden. Pas begin mei 1945 werd de verbouwing van barak 24 tot kampbibliotheek gemeld. Aarzelend kwam er in de begintijd ook een vorm van pakketpost tot stand, die per 1 februari echter werd stopgezet en pas zou worden hervat wanneer ook het normale burgerpostverkeer weer was hersteld. Elke maand zou men dan één pakje mogen ontvangen. Er kon slechts sporadisch een brief worden geschreven. Het is dan ook niet verwonderlijk dat, net als tijdens de bezetting, op allerlei mogelijke manieren geprobeerd werd om illegaal met de buitenwereld in contact te komen. Kampgeruchten waren een bekend verschijnsel.

De geestelijke verzorging van de in het kamp geïnterneerden was in handen van enkele aalmoezeniers en een predikant. Deze predikant constateerde eind april 1945 dat het kerkbezoek aanleiding gaf tot tevredenheid. Tegelijk meende hij dat enige gereserveerdheid op zijn plaats was omdat de predikant net nieuw was en de gedetineerden beschikten over veel vrije tijd. Begin april 1945 fungeerden twee barakken als katholieke kerk; de zojuist al genoemde barak 24 was 'Mariakerk' en barak 43 werd 'Christus Koning kerk'. Ook de in het kamp aanwezige geestelijken signaleerden talrijke zwakke plekken in het kampregime. Zij lieten tot grote ergernis van de kampcommandant niet na kritische uitlatingen in hun rapporten te verwerken: *Ofschoon reeds herhaaldelijk en met klem is aangedrongen op een spoedige berechting, heeft de bevrijding van ons land en het einde van den oorlog dit punt nog meer urgent gemaakt dan het reeds was. Zeer te betreuren is, dat er nu nog mensen schijnen te zijn, die nog niet verhoord werden. Als hierin niet spoedig wordt voorzien, is mede in verband met de communistische tendenzen, een ongunstige invloed op het godsdienstige leven en het moreel der gedetineerden met recht te vrezen.*⁴³ Dat de ontevredenheid in het kamp een voedingsbodem was voor allerlei vormen van (communistisch-politieke) agitatie, waarover ook de Vughtse politie al kort na de ingebruikname van het kamp met regelmaat bezorgd rapporteerde, viel volgens de kampleiding wel mee. Bij een inspectie in april 1945 trof men welgeteld één exemplaar van het communistische dagblad *De Waarheid* aan.⁴⁴

3.3 Medische verzorging en hygiëne

Zeker in de eerste periode schortte er veel aan de hygiëne en medische verzorging in het kamp.⁴⁵ Lange tijd beschikten de gedetineerden in Vught over niets anders dan de kleding die ze bij aankomst droegen. Eind 1944 was het parool: 'Baden is voorlopig eens per 14 dagen'. Zoals aan alles gebrek was, ontbrak het ook aan voldoende zeep en verschooning. Er waren gevangenen die in maanden geen schoon ondergoed kregen. De in kamp Vught geïnterneerde dokter H. Schade, geneesheer-directeur van het in Rosmalen gelegen Coudewater deed zijn uiterste best bij te dragen aan een betere hygiëne in het kamp. Zelf kreeg hij na 10 weken verblijf zijn eerste warme douche. In de 'oudmannenbarak' (27a) waar hij terecht kwam, bleek hem bij een enquête dat 29 van hen zich in 3 maanden niet hadden verschoond.⁴⁶ Het ziekenhuisgebouw van het voormalige concentratiekamp werd in december 1944 nog enkel door Duitse patiënten bezet. Voor de geïnterneerden waren de barakken 38 en 39 als ziekenbarak ingericht. Er was een tekort aan verplegingsmateriaal.

Begin maart 1945 werden in het kamp enkele gevallen van tyfus geconstateerd. Eerst in het kampgedeelte van de Duitse burgers, later ook bij de Nederlandse geïnterneerden. Tijdelijk werd de ziekenhuisstaf uitgebreid en het ziekenhuis en de bijbehorende barakken in quarantaine gesteld. De zieken werden geïsoleerd in barak 37. In totaal kon men toen beschikken over 39 personen verplegend personeel. Begin april waren er nog steeds tyfusgevallen, maar de ziekte breidde zich niet uit. Wel kwamen er steeds meer diarreegevallen, maar met het inrichten van barak 28a als infectie-barak nam ook dit besmettingsgevaar af. Nieuwe ziektes lagen op de loer. De kamparts noemde half mei 1945 tbc *een belangrijk medisch en sociaal vraagstuk*. Door deze omstandigheden was ook het sterftecijfer onder de gevangenen vrij hoog.

3.4 Ontvluchtingen

Het zal niemand verwonderen dat bij menig gevangene de behoefte ontstond om te ontsnappen. Vóór begin april 1945 ontsnapten er in heel Nederland bijna 1700 gedetineerden, van wie er ruim 1000 weer werden opgespoord. Vanuit Vught wisten ook talrijke gevangenen te ontvluchten, meestal door simpelweg onder de draadversperring door te kruipen. Hierbij zijn wel degelijk ook dodelijke slachtoffers gevallen. Menigeen werd bij de vlucht geholpen door bij het kamp gelegde Canadezen. Dat te lankmoedig gedrag van de bewakers eveneens tot ontvluchtingen leidde, moge blijken uit de volgende in een rapport opgetekende conversatie. Eén van de buiten het kamp werkzame geïnterneerden vroeg aan een bewaker: *'Mag ik even met den broek af?'* Ik zei, *'Ja, maar niet te ver weg, jongen.'* Ik wees hem nog wat struikgewas ter beschutting. Hij zei nog: *'Wat denk je wel van me.'* Na circa 10 minuten miste ik hem nog steeds. Ik begaf mij naar het struikgewas. Er lagen geen faecaliën en ook bevond zich daar geen geïnterneerde. Tot mijn grote ontsteltenis was hij dus gevlucht.⁴⁷ De eerder geciteerde Arnold Meijer wist met behulp van relaties begin mei 1945 uit kamp Vught weg te komen. Hij wandelde gewoon de poort uit en nam even verderop plaats in een gereedstaande auto. Uit interneringskamp Vught waren op dat moment in totaal al 122 gedetineerden ontsnapt, waarvan er inmiddels 85 opnieuw waren gepakt.⁴⁸

3.5 Verbeteringen

Gaandeweg verbeterden de omstandigheden in kamp Vught. In ieder geval officieel. Op 12 februari 1945 werd na een inspectie gerapporteerd dat de gedetineerdenvoeding dagelijks 1500 calorieën bevatte en daarmee gelijk was aan die van de burgerbevolking, minus extra's zoals chocolade. Ook zou binnen afzienbare tijd de wasserij gerepareerd zijn en op volle capaciteit kunnen draaien. Op 11 maart 1945 zou, volgens de rapporten, iedere gevangene over een eigen bord en beker hebben kunnen beschikken. De werkverschaffing leek begin 1945 de goede kant uit te gaan. Op 12 februari functioneerden er in de werkloosden een technische drukkerij, een borstelfabriek en een timmerfabriek. In die laatste werden eenvoudige houten bedden gemaakt ter vervanging van een groot deel van de ijzeren bedden die aan militaire ziekenhuizen moesten worden afgestaan. In het magazijngebouw

was op dat ogenblik een textiel fabriek geïnstalleerd, terwijl in vrouwenbarak 23 kleding werd hersteld. In maart voerde de 1st. Canadian Army een complete houtzagerij, timmerfabriek en veel hout aan voor het vervaardigen van tafels, banken en dergelijke. Deze meubels waren allemaal bestemd voor Noord-Nederland, waar men na de bevrijding een grote behoefte aan dit soort meubilair verwachtte. Ook kwam er een order voor het maken van miljoenen enveloppen binnen. Werkploegen waren begin april ook in dienst bij de Heidemaatschappij en bij de gemeente Vught. Ongeveer 2500 gevangenen hadden nu geregeld vast werk, maar voor de overigen was de werkverschaffing nog steeds een probleem.

Begin juli 1945 niet meer, er was toen een grote vraag naar arbeidskrachten. Ruim 1500 gevangenen waren op dat ogenblik ingeschakeld bij grondbewerking buiten het kamp. Ongeveer eenzelfde aantal werkte voor de Canadezen. Ongeveer 1200 gedetineerden werkten buiten het kamp aan diverse projecten voor ondermeer de Heidemaatschappij, de gemeente Vught, het station van Vught en de kazernes. 's Avonds keerden zij terug in het kamp. De strafbarakken 40 en 41 waren in juli gevuld met maar liefst 550 personen. Een gedeelte hiervan ruimde onder zeer speciale bewaking mijnen. De conclusie was dan ook: *Bijna de gehele kampbevolking heeft nu gelukkig iets te doen.*⁴⁹

4 Slachtoffer en slachtoffers

4.1 Vrouwen en kinderen

Vanaf het begin werden in bewaringskamp Vught ook vrouwen en kinderen geïnterneerd.

Begin april 1945 telde men ongeveer 1400 vrouwen, die daarmee bijna een kwart uitmaakten van de totale kampbevolking. Er heerste volgens de rapporten in die periode een oproerige geest' in het vrouwenkamp. Dit werd veroorzaakt door het lange uitblijven van de verhoren en de berechting, terwijl bovendien het bericht was verspreid dat de vrouwen naar een ander kamp zouden worden overgebracht. De kampcommandant was niet ongevoelig voor de klachten van de vrouwen. Het was zijn vaste overtuiging dat er ... *bij de arrestaties in de eerste dagen van de bevrijding soms zeer willekeurig is opgetreden en dat een behoorlijk percentage van de gedetineerden volgens de thans geldende richtlijnen behoort te worden vrijgelaten.* Enig inzicht kan de commandant niet worden ontzegd: *Iemand die zes maanden of langer onschuldig zit (...) komt als een verbitterd mens terug in de maatschappij, die hem dan nog met wantrouwen begroet.*⁵⁰ Om de gemoederen te kalmeren, werd de vrouwen aangeraden een verzoekschrift te schrijven, waarin zij zouden aandringen op spoedige afdoening van de aan hen geuite beschuldigingen. Ondanks de steun van de commandant hielp deze smeekbede hen niet. Eind april werden in enkele grote transporten per dag 500 vrouwen overgebracht naar Maastricht en Valkenburg. Gelijke aantallen mannen werden hiervoor terug ontvangen. Alle tot dan toe door vrouwen gedane werkzaamheden werden nu door de mannen overgenomen.

Wat gebeurde er met de kinderen van geïnterneerden, zeker wanneer beide ouders waren opgepakt? Dit was een urgent probleem. In veel gevallen bleek het namelijk niet eenvoudig deze kinderen onder te brengen bij familie. Vreemd genoeg

heeft niemand zich van tevoren goed bezig gehouden met de vraag wat er nu met deze 'overschietende' kinderen moest gebeuren. Eerst door particuliere comités, later door het Militair Gezag, werden commissies gevormd die pleeggezinnen moesten zoeken voor deze 'NSB-kinderen'. Dat bleek verre van eenvoudig: *In de eerste spannende dagen van de bevrijding is het medeleven en voelen met deze kinderen niet groot en degenen, die soms nog genegen zijn een helpende hand toe te steken, worden weerhouden door de afkeurende blikken zoo niet erger van omwonenden.*⁵¹ Uiteindelijk kon men niets anders doen dan veel van deze kinderen in tehuizen onderbrengen. Angstig en ontheemd, werden ze hier afgeleverd en opgevangen.

Vanaf 20 oktober 1944 was in Nijmegen een tehuis voor 'jeugdige geïnterneerden' uit de bevrijde zuidelijke provincies ingericht. Al direct ervoer de leiding hoe er over deze 'zwarte schapen' werd gedacht: *Bijna bij iedere poging om goederen los te krijgen was er even een botsing: het niet-voldane berechtingsgevoel der Nederlanders uitte zich.*⁵² Oprecht werd getracht hen een zo goed mogelijk tijdelijk tehuis te bieden. In een rapport noteerde het hoofd van dit tehuis: *Zoo nodig (wordt) ronduit gezegd dat de ouders verkeerd hebben gehandeld. Maar tevens dat er vergeving is voor ieder mensch. De invloed der ouders is zeer groot. Vooral het feit dat moeder in gevaar verkeert, laat hen niet los. Meermalen hoorden we in de nacht bij droomenden, de kreet om moeder, om vader. In dit verband zou men, haast tegen eigen gevoel van Nederlander in, aandringen, althans op een mildere vorm van straf.*⁵³

De kinderen van geïnterneerden werden begin 1945 ingedeeld in drie groepen: 0-6 jaar, 6-15 jaar en 16-18 jaar. De laatste groep was, voor zover niet onder te brengen bij familie, in kamp Vught geïnterneerd.⁵⁴ Tegen deze internering ontstonden begin 1945 bezwaren bij de hogere MG-autoriteiten. De meisjes en jongens uit het kamp Vught moesten naar elders worden overgebracht. Deze overplaatsing werd door de lokale MG-functionarissen vooral noodzakelijk geacht voor de jongens. In het kamp waren dezen in gezelschap van oudere mannen, *hetgeen allesbehalve wenschelijk* werd gevonden.⁵⁵ Aanvankelijk werd daarop verordonneerd dat alle jongeren onder de 18 jaar in een aparte barak moesten worden ondergebracht. Voor de jongens werd op dat moment een werkkamp ingericht in de vakantiekolonie 'Morgenrood' te Oisterwijk. Spoedig werden de jongens tussen 15 en 18 jaar daarheen gebracht. In juni 1945 verbleven in 'Morgenrood' zo'n 65 *politiek aangetaste of twijfelachtige* jongens. Voor de meisjes in het kamp bestonden, zo betoogden kampfunctionarissen, minder gevaren. Zij stonden in nauw contact met hun moeders en waren eigenlijk veel te nuttig bij allerlei werkjes op textielgebied. Generaal Kruls⁵⁶ bleek niet te vermurwen en liet weten dat meisjes *slechts in bewaring worden gesteld, indien zij op grond van hun eigen gedragingen daarvoor in aanmerking komen.*

In Vught zelf bleven als gevolg van de arrestatie en internering van de ouders totaal 38 kinderen onverzorgd achter. Achttien van hen konden bij familie en kennissen worden ondergebracht. De overige twintig werden begin december 1944 eerst naar een speciaal daarvoor ingericht tehuis in Boxtel en later naar een tehuis in Breda (huize 'De Knop') overgebracht.⁵⁷ Daarmee was het voor deze kinderen nog lang niet afgelopen. Nog tot begin oktober 1945 verbleven in huize Coebax te Vught een aantal onder huisarrest gestelde moeders met hun kinderen. Toen de vrouwen op 3 oktober opnieuw in arrest werden gesteld, werden hun kinderen in een aantal

tehuizen verspreid over heel Noord-Brabant ondergebracht.⁵⁸

Gaandeweg verbeterde de zorg voor de kinderen van geïnterneerde ouders. In juni 1945 werd een werkplan ten behoeve van deze jeugdzorg in Noord-Brabant gepresenteerd.⁵⁹ Voor de opvang van kinderen van geïnterneerde ouders en voor uit Duitsland naar Nederland terugkerende kinderen werden op dat moment 11 tehuizen geschikt gemaakt. In het najaar van 1945 zouden, volgens de minister van Justitie (Justitie had inmiddels de zorg voor deze kinderen overgenomen van MG), in heel Nederland zo'n 16.000 kinderen op deze manier in tehuizen zijn ondergebracht. Geïsoleerd en angstig als zij waren, is deze periode voor veel van deze kinderen een traumatische ervaring geweest. Zoals het eerder aangehaalde hoofd van het Nijmeegse tehuis noteerde: *Diep in de harten van deze kinderen is gegroeid een angst om de haat, die ze voor het eerst in hun leven hebben ervaren.*⁶⁰

4.2 Slachtoffers

Tijdens de internering van zoveel mensen bij elkaar onder bovengenoemde omstandigheden en gedurende langere tijd zijn uiteraard mensen gestorven door ouderdom of ziekte. Van de Duitse burger-evacués in kamp Vught, onder wie relatief veel ouderen en kinderen, stierven er in een periode van zes maanden maar liefst 189. Volgens diverse lijsten zijn in het interneringskamp Vught tot eind 1945 in totaal 93 mensen gestorven. In deze opgave zijn door geweld om het leven gekomen gevangenen niet meegeteld. In de hele periode van september 1944 tot het einde van de interneringskampen in 1949/1950 zijn in Nederland waarschijnlijk tussen de 40 en 50 geïnterneerden door mishandelingen om het leven gekomen.⁶¹ Hierbij inbegrepen zijn ook de gevangenen die zijn omgekomen bij het ruimen van landmijnen. Vanuit Vught werden vooral de wapendragers aan het werk gezet bij onder meer het ruimen van mijnen in Schijndel,⁶² Deurne en Oisterwijk.

Van dodelijke slachtoffers door geweld in Vught is weinig bekend. De officier van justitie in Den Bosch sprak in 1946 het vermoeden uit dat er in Vught *aanvankelijk nogal op los geslagen werd. Door de parketten is in een enkel geval van gewelddadige dood verlof tot begraven gegeven.*⁶³ Inderdaad zijn er gevallen van een gewelddadige dood in Vught geweest. Zo werden diverse malen gevangenen bij een vluchtpoging dodelijk verwond. In totaal zijn tot eind 1945 in Vught zeker 14 personen een 'gewelddadige dood' gestorven.⁶⁴ In veel gevallen zouden het ongelukken zijn geweest door onoordeelkundig, zenuwachtig en schietgraag bewakingspersoneel.⁶⁵

De doden werden aanvankelijk nog – tot begin januari 1945 – in het dorp begraven. Vanaf januari 1945 echter werden slachtoffers uit het interneringskamp op een naast het kampterrein ter hoogte van barak 29 en 30 gelegen begraafplaats ter aarde besteld.⁶⁶

5 Na mei 1945

5.1 De rest van Nederland bevrijd!

Spoedig na 5 mei 1945 kregen de geïnterneerden in Vught meer ruimte. De Duitse evacués werden eindelijk gerepatrieerd. Kampcommandant Mennes had inmiddels ook zijn langste tijd in Vught gehad. In een rapport van 19 mei 1945 stelde hij vast: *Zoowel de Staf als de Militaire Commissaris van Noord-Brabant hebben zich niets van het Kamp aangetrokken.*⁶⁷

De bevrijding wekte bij het overgrote deel van de geïnterneerden de verwachting dat zij spoedig ontslagen zouden worden. De terugslag was uiteraard groot, toen bleek dat ontslag voor de meesten uitbleef. Het was ook niet automatisch afgelopen met het strenge kampregime. Nieuwe bewakingstroepen (Stoottroepen), die in juni in kamp Vught arriveerden, zorgden voor nieuwe excessen. Op 6 juli 1945 moest worden geconstateerd dat ... *een groote moeilijkheid is de manschappen af te leeren om eigen rechter te spelen in dit Kamp. Hierover zijn nog steeds vele klachten.*⁶⁸ In perspublicaties werd sporadisch wel wat gesputterd naar aanleiding van berichten over misstanden. Deze waren ook bij het Militair Gezag bekend. Generaal Kruls stelde een 'vliegende kolonne' in, die gedurende twee maanden onaangekondigd een groot aantal kampen inspecteerde en medio 1945 zijn bevindingen rapporteerde. Ook de vaste kamercommissie van Justitie besloot onaangekondigde tochten langs de kampen te maken en rapporteerde over de aangetroffen misstanden aan de Kamer. In maart/april 1946 werd vastgesteld dat in de meeste kampen verbetering was opgetreden. Een groep van 5000 gevangenen zat op dat moment nog te wachten op een uitspraak in hun zaak. Echt onderzocht en aangepakt werden de wantoestanden in de kampen nooit. Daar waren, zeker pal na de bevrijding, de omstandigheden niet rijp voor.

Op dat moment herhaalden zich boven de grote rivieren de gebeurtenissen die eerder in het Zuiden ook al gepasseerd waren. De haat ten opzichte van iedereen die op een of andere manier had samengewerkt met de bezetter was door de winterperiode in het bezette Noorden enkel nog toegenomen. Enkele kampen – zoals De Harskamp en het kamp aan de Levantkade in Amsterdam – zouden zeer berucht worden vanwege de omstandigheden en de behandeling van de er geïnterneerde collaborateurs.

Schattingen van de aantallen gearresteerden tussen september 1944 en december 1945 lopen uiteen van 120.000 tot 175.000. Bij de Politieke Opsporingsdiensten puilden de schappen uit met maar liefst 451.735 dossiers. Van ongeveer 5% van de gehele Nederlandse bevolking is zo wel iets op papier gezet met betrekking tot pro-Duitse houding en gedrag tijdens de bezetting.⁶⁹

Op 15 juni 1945 zaten in alle interneringskampen bijna 48.000 mensen vast. Vier maanden later werd een hoogtepunt bereikt met iets meer dan 96.000 geregistreerde gevangenen. Waar al deze mensen precies zaten was de MG-staf in Den Haag in de zomer van 1945 niet eens duidelijk. Direct na de bevrijding zouden er 'meer dan 200' kampen en kampjes zijn geweest. Eind december 1945 was dit aantal gedaald tot 130. In oktober 1946 waren nog 82 kampen in bedrijf (45.000 geïnterneerden) en in november 1947 nog 37 (19.000 geïnterneerden), waaronder nog altijd Vught.

5.2 Berechting en sluiting

De berechting van de collaborateurs kwam maar moeizaam op gang. Pas op 8 mei

1945 begon het eerste Tribunaal – dat van Breda – zijn eerste zitting, gevolgd door de Tribunalen in 's-Hertogenbosch, Maastricht en Middelburg. In de tweede helft van 1945 werd duidelijk dat door de massale arrestaties snelrecht onmogelijk was geworden. Naarmate de tijd verstreek, veranderde de houding ten opzichte van de berechting van collaborateurs. Minister-president W. Schermerhorn achtte de berechting en zuivering een 'kankergezwel in ons volksleven'. Zo snel mogelijk wilde men de groep geïnterneerden verkleinen. De veroordelingen werden milder. Wie als eersten aan de beurt waren geweest hadden pech gehad, zij werden relatief zwaar gestraft. Uiteindelijk werden 90.000 'lichte gevallen', zij het onder voorwaarden, 'buiten vervolging gesteld'. Zij verloren voor 10 jaar het actief en passief kiesrecht en meer dan 40.000 van hen kwamen drie jaar lang onder het toezicht van de Stichting Toezicht Politieke Delinquenten. Een minderheid van 64.000 politieke delinquenten is uiteindelijk berecht, van wie bijna 50.000 door de Tribunalen en ruim 14.000 door de Bijzondere Gerechtshoven. Door de negentien Tribunalen werden ongeveer 34.000 personen tot interneringsstraffen veroordeeld van minder dan één jaar tot maximaal tien jaar. De meesten kregen een straf van één tot vijf jaar internering. In totaal 136 mensen werden tot de maximale termijn veroordeeld. Bij de vijf over het land verspreide Bijzondere Gerechtshoven kwamen de zwaardere gevallen en de bekende Nederlandse collaborateurs, evenals diverse Duitsers (totaal 242) voor het gerecht. Van de 152 door de Bijzondere Gerechtshoven uitgesproken doodvonnis-⁷⁰sen werden er 40 voltrokken.

Vanaf 1 januari 1946 werden bijna alle kampen in Nederland door het Militair Gezag overgedragen aan het departement van Justitie. Vanaf nu kwamen de gedetineerden te ressorteren onder het Directoraat-Generaal voor de Bijzondere Rechtspleging. Het aantal gevangenen in de kampen nam snel af. Steeds meer kampen konden als gevolg hiervan voorgoed de poorten sluiten.

Het internerings- en verblijfskamp Vught ging op 15 januari 1949 vervroegd dicht. Van een aanwijzing als verblijfplaats voor vreemdelingen werd afgezien.⁷¹ In september van dat jaar werd in een grote openbare verkoping vrijwel de hele nog resterende kampinventaris verkocht. In 1950 sloot het laatste interneringskamp in Nederland. Nog slechts weinigen zaten nu hun straf uit. De langst gedetineerden waren de zogenaamde 'Vier van Breda', de Duitse oorlogsmisdadigers Lages, Kotälla, Aus der Fünten en Fischer, waarvan de laatste twee tenslotte in 1989 – onder veel publieke beroering – werden vrijgelaten.

Begin 1949 verscheen een brochure van H.W. van der Vaart Smit waarin talrijke excessen in de interneringskampen breed werden uitgemeten.⁷² De publieke opinie werd hierdoor sterk beïnvloed (het boekje werd in korte tijd vier keer herdrukt). Velen reageerden geschokt. Men vroeg zich nu opeens af hoe dit had kunnen gebeuren. Een gedeeltelijk antwoord op die vraag wist de parlementaire enquêtecommissie 'regeringsbeleid 1940-1945' in 1950 te geven.⁷³ In haar onderzoek stonden echter vooral de gebeurtenissen in De Harskamp centraal.

5.3 Tenslotte

Direct na de bevrijding van Zuid-Nederland kwam er eigenlijk niet veel terecht van de normen die in de Nederlandse rechtsstaat ook op dat moment hadden moeten

gelden ten aanzien van het oppakken en de internering van 'fout' geachte elementen. Aan berechting is men in deze eerste periode nauwelijks toegekomen. Velen hebben maanden in interneringskampen gezeten zonder zelfs maar verhoord te worden of te weten welke aanklacht er tegen hen was ingediend.

Ondanks de voorbereidingen in Londen bleek het Militair Gezag niet toegerust voor de toebedeelde taak van het arresteren en interneren van 'fout' geachte Nederlanders. Ook heeft de militaire situatie vóór mei 1945 effect gehad op de berechting. Ondanks protesten van een enkeling was er in de beginperiode weinig begrip voor de situatie in de interneringskampen. De geïnterneerden kregen in de ogen van velen slechts terug wat zij verdienden.

Natuurlijk verdienden de collaborateurs een op hun handelen tijdens de bezetting afgestemde beoordeling en zo nodig veroordeling. Natuurlijk ook waren de omstandigheden, waaronder direct na de bevrijding duizenden mensen moesten worden gearresteerd en geïnterneerd, verre van eenvoudig. Daarmee zijn de talrijke in de interneringskampen voorgekomen misstanden niet goed te praten.

De laatste jaren is de belangstelling voor het lot van de 'foute' Nederlanders en hun kinderen duidelijk toegenomen.⁷⁴ Weer een taboe op het terrein van de geschiedschrijving van de Tweede Wereldoorlog lijkt doorbroken. De persoonlijke verhalen doen vermoeden dat voor veel van de indertijd gestraften gegolden heeft wat kritische geesten al vermoedden: hier is weinig 'verbeterd' maar vooral 'verbitterd'.

Afkortingen

BHIC	Brabants Historisch Informatiecentrum, 's-Hertogenbosch
GPV	Archief Gemeentepolitie Vught, 1920-1994, toegangsnr. 5109
GV1930-1985	Archief Gemeentebestuur Vught, 1930-1985, toegangsnr. 5131
MG	Archief Militair Gezag in Noord-Brabant, 1944-1946, toegangsnr. 127
NA	Nationaal Archief, Den Haag
VHR	Vughtse Historische Reeks

De in de noten genoemde literatuur is, tenzij anders aangegeven, aanwezig in de bibliotheek van Nationaal Monument Kamp Vught.

Noten

¹ Het eerste deel van de titel is ontleend aan een rapportage van pastoor Jos. Steegmans d.d. 26 februari 1945 over een kamp in Maastricht, in: NA, Archief MG, Commissariaten, secties en geheim (1944-1947). De volledige tekst luidt: *Wij zijn geen Duitsers, Wat wij daar afkeuren moeten wij zelf niet gaan navolgen. (...) Wanneer zij straks in de maatschappij terugkeren krijgen wij in plaats van verbeterde, verbitterde mensen.* De basis voor dit artikel is gelegd ten behoeve van twee eerdere publicaties van de auteur: *Vught in de Tweede Wereldoorlog*. VHR dl. 2 (Vught 1994) en J. van Oudheusden en H. Termeer red., *Tussen vrijheid en vrede, Het bevrijde Zuiden september '44 – mei '45* (Zwolle/'s-Hertogenbosch 1994) p. 116

en verder.

² De Nationaal Socialistische Beweging (NSB), in 1931 opgericht, begaf zich onder algemene leiding van Anton Mussert in duidelijk Nationaal-Socialistisch vaarwater. Het grootste succes behaalde de partij in 1937 bij de verkiezingen voor Provinciale Staten (7,94%). Daarna ging het bergafwaarts. Tijdens de bezetting was de NSB voor de Duitsers het enig beschikbare samenwerkingsalternatief en kreeg de NSB weer veel nieuwe leden, die niet zelden vooral uit waren op persoonlijk gewin. Mussert hoopte een zelfstandig Nederland overeind te kunnen houden, maar dit ging lijnrecht in tegen de visie van de in het bezettingsapparaat sterk vertegenwoordigde SS. Naarmate de oorlog vorderde nam de invloed van de NSB hierdoor sterk af.

³ BHIC, GV 1930-1985, Dagboek P.D.A. van der Heijde.

⁴ 'Concentratiekamp Vught. Wat het was, wat het is en wat het worden zal', in: *Vrije Pers* nr. 12, 25 nov. 1944.

⁵ Geciteerd in: K. Groen, *Landverraad. De berechting van collaborateurs in Nederland* (Weesp 1984) p. 53-54.

⁶ Zie over de organisatie van de berechting verder: L. de Jong, *Het koninkrijk der Nederlanden tijdens de Tweede Wereldoorlog*, dl. 12 (Leiden 1988) 1e helft: p. 486-490; A.D. Belinfante, *In plaats van Bijtjesdag* (Assen 1978) p. 17-51 en P. Romijn, *Snel, streng en rechtvaardig. Politiek beleid inzake de bestraffing en reclassering van 'foute' Nederlanders 1945-1955* (z.pl. 1989). Ten aanzien van het denken over 'goed' versus 'fout' sinds het einde van de oorlog kan niet voorbijgegaan worden aan J.C.H. Blom, *In de ban van goed en fout* (Amsterdam 2007), en Chris van der Heijden, *Grijs Verleden* (Amsterdam/Antwerpen 2001).

⁷ Militair Gezag was het in Londen door de Nederlandse regering in ballingschap voorbereide, militair geleide gezagsapparaat dat onmiddellijk na de bevrijding van Nederland diende in te springen voor het vervullen van een aantal taken. Doordat de bevrijding niet in één keer, maar in fasen geschiedde kreeg dit apparaat veel meer invloed dan aanvankelijk bedoeld. Dit gold vooral de zuidelijke provincies, waar vanaf september 1944 een bestuurlijk vacuüm ontstond.

⁸ De Binnenlandse Strijdkrachten (BS), op militaire leest geschoeid, werden op 5 september 1944 opgericht en stonden onder bevel van Prins Bernhard. Zij werden gevormd uit leden van de diverse grote verzetsorganisaties, waaronder de Ordedienst (zie noot 11) en kregen taken bij militaire operaties en onder andere het handhaven van de orde in bevrijd gebied.

⁹ Meer over deze hele strijd rond de arrestatiebevoegdheid: Belinfante, *Bijtjesdag*, p. 60-79; De Jong, *Koninkrijk*, dl. 10a., p. 784-815.

¹⁰ BHIC, GPV, politiemaandrapporten 1942-1944, inv.nr. 183, periode nov.-dec. 1944.

¹¹ De Ordedienst was een al in 1940 ontstane paramilitaire verzetsgroepering met politiek vrij conservatieve denkbeelden, die uitgroeide tot een van de grootste verzetsorganisaties. Bij de vorming van de BS kreeg het kader van de OD als commandanten van BS-groepen een belangrijke taak. Het handhaven van de orde in bevrijd gebied werd een taak van het Militair Gezag, waar vele OD-ers ook een plaats in vonden.

¹² *Parlementaire Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945*, dl. 5a (Den Haag 1950) p. 420-421.

- ¹³ K. Groen, *Er heerst orde en rust* (Nijmegen 1979) p. 33.
- ¹⁴ BHIC, GPV, Rapport nr. 2485, z.d., aan de inspecteur van politie Vught.
- ¹⁵ BHIC, GPV, Politiedagrappport algemene dienst 4 maart 1945 (inv.nrs. 153-158) en politiemaandrapport over januari 1945, inv.nr. 184.
- ¹⁶ BHIC, GPV, Rapport politieke recherche periode 27 oktober 1944 - 10 maart 1945.
- ¹⁷ Ontleend aan: A. Meijer, *Pruisische praktijken in herrijzend Nederland* (1945) p. 18.
- ¹⁸ BHIC, MG, inv.nr. 133, Rapport 3 december 1944.
- ¹⁹ BHIC, MG, inv.nr. 133 en ARA, MG, Sectie III (Politie), inv.nr. 396, map 53 alsmede map 53.
- ²⁰ BHIC, MG, inv.nr. 140, rapport 15 december 1944.
- ²¹ BHIC, MG, Rapport 10 febr. 1945, alsmede M.C. van Wijhe, *Het kamp te Vught* (Vught z.j.) p. 5 e.v.
- ²² BHIC, MG, inv.nr. 142, Rapportage GOIWN. Deze commissie werd gevormd door ds. M.C. van Wijhe, C. Schults en de in de oorlogsjaren vanwege haar hulp aan de gevangenen in het concentratiekamp bekend geworden mevrouw E. Timmenga-Hiemstra.
- ²³ BHIC, GV 1930-1985, 1.712.4, Rapport juli 1945.
- ²⁴ BHIC, MG, Brief J.B.G.M. De van der Schueren aan L.B. Mennes, d.d. 6-11-1944.
- ²⁵ Deze Duitse burgers zaten in het frontgebied de aldaar gelegerde Engelse troepen in de weg. Zie artikel auteur "Ihr seid am Ziel. Hier war ein deutsches Konzentrationskamp". Duitse evacués in het voormalige concentratiekamp Vught', in: O. Thiers e.a. red., *Voorgevallen in Vught*. VHR dl. 9 (Vught 2005) p. 168-182. Zie verder: P. Vallen, *Camp Vught, ein ehemaliges deutsches Konzentrationslager in den Niederlanden* (Birgden 1992) en J. v.d. Eijnde, 'Het onbekende hoofdstuk van kamp Vught', in: *Brabants Dagblad*, 5 dec. 1992.
- ²⁶ BHIC, MG, inv.nr. 140, diverse gegevens uit correspondentie.
- ²⁷ BHIC, MG, inv.nr. 130, Brief d.d. 24 januari 1945 aan de militair commissaris, Mariënhof Vught.
- ²⁸ BHIC, MG, inv.nr. 143, Rapport 12 december 1944 van hoofd VI aan MC in Eindhoven.
- ²⁹ Zie ondermeer *Parlementaire Enquêtecommissie*, dl. 5a, p. 485, 516.
- ³⁰ BHIC, MG, inv.nr. 142, Brief d.d. 23 februari 1945.
- ³¹ BHIC, MG, inv.nr. 143, Verslag d.d. 19 februari 1945.
- ³² BHIC, MG, inv.nr. 140, Rapport 19 mei 1945.
- ³³ Zie ook Herman Noordegraaf, 'M.C. van Wijhe, een rode dominee in Vught', in: J. van den Eijnde e.a. red., *Vught vanouds*. VHR dl. 3, p. 153-171, m.n. p. 167.
- ³⁴ Belinfante, *Bijltjesdag*, p. 164.
- ³⁵ Van Wijhe, *Het kamp te Vught*, p. 12.
- ³⁶ BHIC, MG, inv.nr. 132, Rapport agent van gemeentepolitie Vught, M.W. Leemhuis. Zie ook Belinfante, *Bijltjesdag*, p. 225-226.
- ³⁷ BHIC, MG, inv.nr. 140, 7 januari 1945.
- ³⁸ Ibidem, 3 april 1945.
- ³⁹ Van Wijhe, *Het kamp te Vught*, p. 14.
- ⁴⁰ A. Meijer, *Pruisische praktijken*, p. 28.
- ⁴¹ Ibidem, p. 31.

- ⁴² Wijhe, *Het kamp te Vught*, p. 15.
- ⁴³ BHIC, MG, inv.nr. 140, Rapport aalmoezeniers, periode 29/4 - 13/5 1945.
- ⁴⁴ Ibidem, Rapportage commandant Mennes, 4 mei 1945.
- ⁴⁵ Zie voor medische en hygiënische situatie de rapportages in: BHIC, MG, inv.nr. 140.
- ⁴⁶ Transcriptie dagboekaantekeningen dr. Schade door Jan Hoofs, 1996, aanwezig in documentatie NM Kamp Vught, "Interneringenkamp". J. Hoofs, 'Het drama dr. H. Schade', in: themanummer *Rosmalia*, dl. 7, maart 1997.
- ⁴⁷ BHIC, GPV, Archief Interne Recherche Kamp Vught, Rapport d.d. 7 maart 1945.
- ⁴⁸ BHIC, MG, inv.nr. 140, d.d. 19 mei 1945.
- ⁴⁹ Ibidem, diverse rapporten.
- ⁵⁰ Ibidem, Rapport d.d. 3 april 1945.
- ⁵¹ NA, MG, inv.nr. 361, map 164.
- ⁵² Ibidem.
- ⁵³ NA, MG Sectie Justitie, inv nr. 361, map 164, Rapport L.M. Zegers, ongedateerd.
- ⁵⁴ Eén van deze jongens was Dick Woudenberg. Hij zou in 1970 de eerste zijn die zich in een uitgebreid interview met Bibeb in *Vrij Nederland* (25 april) uitsprak over hetgeen hem tijdens en onmiddellijk na de oorlog als kind van een prominente NSB-er (Hendrik Jan Woudenberg, leider van het Nederlands Arbeidsfront) was overkomen.
- ⁵⁵ NA, MG, inv.nr. 361, map 164, Brief d.d. 23 januari 1945 van W.H. Ariëns.
- ⁵⁶ Generaal-majoor H.J. Kruls had de leiding over het Militair Gezag. Zie noot 7.
- ⁵⁷ BHIC, GV1930-1985, semi-statisch 1.842.7, Brief wnd. burgemeester van Vught aan Comm. v.d. Koningin, d.d. 19 april 1945 en brief d.d. 21 december 1944 van inspecteur Offermans aan burgemeester van Vught. Overigens staan op een op 17 november 1945 door de gemeente opgesteld declaratie-overzicht zelfs 51 kinderen vermeld waarvoor door de gemeente 'verpleegkosten' zijn betaald; semi-statisch 1.842.7.
- ⁵⁸ BHIC, GV1930-1985, semi-statisch 1.842.7., brief 4 oktober 1945 van inspectrice Jeugdzorg M. Bogaerts aan burgemeester van Vught.
- ⁵⁹ NA, MG, inv.nr. 361, map 164, Rapport Jeugdzorg Noord-Brabant, juni 1945.
- ⁶⁰ NA, MG, inv. nr. 361, map 164, Rapport L.M. Zegers, z.d. Recentelijk zijn er enkele publicaties verschenen die veel meer licht werpen op dit onderwerp: B. Kromhout, *Fout geboren. Het verhaal van kinderen van foute ouders* (Amsterdam/Antwerpen 2004) en I. Tames, *Besmette Jeugd. Kinderen van NSB-ers na de oorlog* (Amsterdam 2009).
- ⁶¹ Zie hierover Belinfante, *Bijltjesdag*, p. 176 en 231; Groen, *Er heerst Orde*, p. 155.
- ⁶² Op 25 juni 1945 deed zich in Schijndel een incident voor, dat in dit opzicht tekenend genoemd mag worden. Een groep gedetineerden uit strafbarak 40 (voornamelijk SS-ers) was, onder bewaking van vijf man, naar Schijndel vervoerd ... *alwaar die gedetineerden landmijnen moesten zoeken en ruimen*. Tijdens de rustpauze moesten de gevangenen, onder grote belangstelling van *nogal veel nieuwsgierig publiek*, exercitie-oefeningen doen op een schoolplein. De *zeer weerspannige* gevangenen zouden de gegeven commando's niet op hebben gevolgd, waarop de commandant toestemming gaf om vlak voor hun voeten in de grond te schieten. Kort daarna werd de 9-jarige Lambertus van der Heijden in zijn

bovenbeen geraakt door een afketsende kogel. BHIC, Archief Gemeentebestuur Schijndel 1930-1960, toegangsnr. 5135, inv.nr. 1223, Proces-verbaal 27 juni 1945.

⁶³ Belinfante, *Bijltjesdag*, p. 230-231.

⁶⁴ BHIC, GV1930-1985, zie ondermeer lijst 'In het bewarings- en verblijfskamp te Vught overleden', d.d. 19 juni 1961, semi-statisch, doos 86, 1.776.112.

⁶⁵ BHIC, GPV, Archief Interne Recherche Kamp Vught, alsmede GV 1930-1985.

⁶⁶ In 1961 lagen hier, blijkens een bericht in het *Brabants Dagblad* ('Verscholen begraafplaats ergerlijk verwaarloosd', 8 juni 1961), nog zo'n 30 in het kamp gestorven geïnterneerden begraven op een totaal overwoekerd terrein, waar nog slechts enkele houten kruizen overeind stonden.

⁶⁷ BHIC, MG, inv.nr. 140, 19 mei 1945. Per 1 juli 1945 zou hij als commandant aftreden.

⁶⁸ Ibidem, d.d. 6 juli 1945.

⁶⁹ Deze dossiers zijn, na voorafgaand schriftelijk verzoek, voor wetenschappelijk onderzoek en door familieleden te raadplegen, zij bevinden zich in het Nationaal Archief in Den Haag.

⁷⁰ Enkele bekendere collaborateurs en verraders die ook ter dood werden gebracht zijn NSB-leider Anton Mussert, NSB-propagandaleider Max Blokzijl en de verraders Anton van der Waals en Ans van Dijk.

⁷¹ BHIC, GPV, Brief ministerie van Binnenlandse Zaken d.d. 21 december 1948 aan de burgemeester van Vught.

⁷² H.W. van der Vaart Smit, *Kamptoestanden 1944/'45-1948* (Amsterdam 1976; 5^e vermeerderde druk). Zie over deze auteur, die zelf ook gevangen zat in interneringskamp Vught, ook zijn persoonlijk archief in het Historisch Documentatiecentrum voor het Nederlands Protestantisme, VU, Amsterdam (plaatsingslijst 464).

⁷³ *Parlementaire Enquêtecommissie Regeringsbeleid 1940-1945*, met name de delen 5a en 5c.

⁷⁴ Vele uiteenlopende publicaties konden intussen worden toegevoegd aan de boekenplank over dit thema. Curieus is het boek van Dirk Ayelt Kooiman over de turbulente jonge jaren van de latere kunstenaar Jan Montyn (die ook enige tijd in de speciale 'wapendragers'-barak in het interneringskamp Vught verbleef): *Montyn* (Amsterdam 1982). Deze Montyn zou enkele jaren later terugkeren aan de Lunettenlaan in Vught en als conservator aan de basis staan van de historische museumcollectie van de Grenadiers. In de jaren tachtig verschenen meer, vooral persoonlijke, geschiedenissen van kinderen van 'foute' ouders, zoals: P. Berserk, *De tweede generatie: herinneringen van een NSB-kind* (Utrecht/ Antwerpen 1985); Duke Blaauwendraad-Doorduijn, *Niemandslaan* (Amsterdam 1989); Catharina Gosewins, *Een licht geval* (Amsterdam 1980); Rinnes Rijke, *Niet de schuld, wel de straf: herinneringen van een NSB kind* (Bussum 1982); Rinnes Rijke, *Op zoek naar erkenning: de strijd van een NSB-kind om een plaats in de na-oorlogse samenleving* (Weesp 1985); Hanna Visser, *Het verleden voorbij* (Sliedrecht 1989). Van meer recente datum zijn: Frans van Hoof, *Dubbele tongen en giftige pennen. Het verhaal van een NSB-kind* (Houten 1997); A. Noorlag, *Een leven lang gezweven. Getuigenissen van voormalige NSB'ers en hun familie* (Bedum 2007) (een uitgave die mede mogelijk werd door een bijdrage van de Stichting Fondsenwerving Militaire

Oorlogs- en Dienstslachtoffers!). Ook verscheen van Hanneke Wijgh, *Het Kaïnsteken. Mijn eigen kleine oorlog* (Amsterdam 2004), een verslag van een persoonlijke zoektocht naar de 'foute' geschiedenis van haar vader (die in interneringskamp Vught zat) en andere familieleden. Recentelijk zien we ook meer analytische studies, zoals bijvoorbeeld het eerder genoemde *Besmette Jeugd. Kinderen van NSB-ers na de oorlog* van Ismee Tames. Zij is coördinator van een onderzoeksprogramma bij het NIOD onder de titel 'Erfenissen van Collaboratie' dat ongetwijfeld zal leiden tot nieuwe publicaties over deze materie. Tenslotte is hier een verwijzing op zijn plaats naar de website www.hetopenarchief.nl. Een met subsidie van het ministerie van VWS tot stand gekomen en onder meer door het NIOD begeleide verzamelplaats van verhalen van kinderen van 'foute' ouders, die tevens probeert om 'lacunes op te vullen in de geschiedschrijving van de Tweede Wereldoorlog' en bij te dragen aan een 'meer genuanceerde beeldvorming' ten aanzien van (klein-)kinderen van 'foute' (groot-) ouders.